

PRADŽIAI

Žmogaus reikšmės, prasmės, vertybės susidarinėja iš pirminių jutimų. Matau, kad tai yra. Jaučiu, kaip tai yra man. Atsiveria, pasirodo; retai, bet ir nušvinta. Ašis: aš ir šis pasaulis, kuriame ir kuriuo esu, vienintelė tikrėnybė sau. Kuo stipriau jaučiama, tuo labiau geidžiama pasakyti. Literatūros svarba – ji liudija pirminius jutimus: kūnu, siela, – visetu, atsiskleidžiančiu kalba. Savo literatūroje turime įstabių pradžios liudijimų, – esu tą frazę ištarusi vienoje iš paskaitų, pradėdama daug metų skaitytą XX amžiaus pradžios lietuvių literatūros kursą, apšviestą Mikalojaus Konstantino Čiurlionio šviesos; ją juto Žemaitė ir Jurgis Baltrušaitis, iš labiausiai nutolusių lietuvių literatūros taškų, man svarbių. Nuostaba – aukščiausias patirties taškas –, sykį suklausau prie dar jaunos Šatrijos Raganos sakinio „Viktutėje“: „Koks gražus šis pasaulis, ir kaip aš jį myliu!“ Šis pasaulis, kurį *aš myliu*: iš čia mylinti siela kyla iki aukščiausio taško, nuo kurio gali prasidėti transcendencija, – *ano pasaulio* nuojauta, visų tikėjimų, visų religijų pamatas. Peržengiama tik iš pačių intensyviausių būsenų.

Lietuvių literatūra duoda mums įstabių pradžių: meilės, vilties, tikėjimo, gailesčio, liūdesio, susitikimų su *kitu, kitais*, gamtos patyrimų, savęs ir pasaulio pažinimų. Menininkai liudija būsenas, iš jų rašoma, kuriama. Iš būsenų sudarytas žmogaus pasaulis – ir pats mažiausias, ir erdviausias, giliausias. Menas guodžia: ko neturi savyje, gali rasti kituose. Neįvykdytas liko ketinimas parašyti studiją iš lietuvių literatūros *pradžiy*. Iš pirminių

nuostabų, iš Žemaitės gamtos, kuri nėra gamtos vaizdas, o būtent *pradžia*; pradžia, kuri gali tęstis pasakojimu, nes susikabina su kažkuo, kas yra dar *už* kalbos. Pasakojimas visada yra prasi-dėjęs, reikia tik rasti taką į jį. Pradžia – pasaulio priartėjimas, įsileidimas, abipusybės susidarymas: esi manyje ir aš esu tavyje. Esi man kaip šis, kad pasirodytum ir kaip kitas. Mano šis, mano šiapus. Stipriausiai juntantys šiapus neatsiskiria ir nuo *anapus*.

Mano literatūros tyrimai ir patyrimai išsikristalizavo Vilniaus universitete, keturis dešimtmečius dirbant Lietuvių literatūros katedroje. Bet apie lyrikos pasirinkimo, suvokimo *asmeniskumą* pagalvojau tik rengdamasi paskaitoms Muzikos ir teatro akademijoje. Matydavau ten ir universiteto filologų.

Kai išeina knyga, daugiau ar mažiau švaru, išvalyta, o per kokius brūzgynus kartais skverbiamasi maštant-permaštant, rengiantis paskaitai ar seminarui, išžiūrint ir auditorijos veidus, įsiklausant į balsus, bandant užčiuopti gyvesnę mintį, tikslesnę formuluotę.

Knygoje *asmeninį poezijos kursą* kiek papildžiau, tiksliau, su-gražinau ir tai, apie ką paskaitose tespėta užsiminti.

„Asmeniniai kursai“ radosi laiku, kai jau nebeturėjau *darbo sutarčių*, nebejaučiau griežtos disciplinos, kuriai per keturiasdešimt darbo metų Vilniaus universitete buvau ir įpareigota, ir laisvai įsipareigojusi, gyvenau minučių tikslumu. *Akademinė valanda* – toks ypatingas laiko matas tos keturiasdešimt penkios minutės. Per kelis dešimtmečius labai įsigraūžia – ir dabar, jei dar turiu viešai kalbėti, pirmiausia pagalvoju apie laiką – juk ne pusantros valandos; tiek reikėjo universitetinei paskaitai, kai be pertraukos.

Tie, kurie dirba auditorijose, dalį savo minčių, galvojimų, įsigalvojimų, dalį savo pradžių jose ir palieka. Auditorijos kva-pe – neatsiimamai.

Akademinis pasaulis, akademinė kultūra – nemaža erdvė, bet palyginti uždara. Kur kultūra, ten ir kūryba, akademiniai

kūrėjai užima dalį bendrojo kultūros lauko, bet nepakankamai jį veikia. Uždarumas ir iš to, kad būtinos ir akademinės ribos, kad turi būti nuolat permaštomas, tikrinamas profesionalumas, kompetencijos, žinojimo patikimumas. Akademinis mokslas kritiškai žvelgia į laisvesnes formas, laisvesnius pamąstymus. Reikia būti disciplinuotiems, metodiškiems. Akademinėje humanistikoje užsižaidžiama ir metodologinėmis idėjomis, kurios, nors iškeltos autoritetų ir perimtos paklusnių sekėjų, dažnai tėra tariamos. Šiandien pernelyg išdidintas tarpdiscipliniškumas; jis tėra svarbus ten, kur natūraliai susidaro, pavyzdžiui, bioetikoje, biofizikoje. Literatūros istorijai buvo ir lieka svarbi bendroji istorija, bet tai esmingiau nekeičia disciplinos profilio. Kultūros istorija nėra visai paraleli istorijai. Faktų istorija daugiausia galios, karo, ginklo, kuriuo nors būdu ginkluotos ideologijos pergalės ir pralaimėjimai. Kultūra veikia ir priešindamasi fizinei galiai, kurdama dvasines prasmės struktūras, savo atskiru veikimu išplėsdama iš praeinančio, nežinomos galios praryjamo laiko nors kelis lašus amžinybei, kiek ji žmogui įmanoma, – Homerą, Dantę, Bachą, Čiurlionį. *Tarp* – reta galimybė pereidinėti iš vienos plotmės į kitą, sujungti, užpildyti tarpus vaizduote, įjautomis, archetipiniais atsiminimais. Jausti gamtą taip stipriai, kad jos linijos transcendentuotų į spalvas, į garsus, į kalbines prasmės struktūras. Muzikos struktūras išvysti ir kaip plastinius vaizdinius. Čiurlionis – unikalai transcendojanti sąmonė, išsireiškusi ir kalba, ir tylą.

Akademinės humanistikos sferos nėra užpildytos tik akademinio mokslo. Skirtis galėtų būti ir tokia: griežtieji mokslininkai yra įstatyti į rėmus (net tada, kai juos laužo), laisvesnieji turi drąsos pradėti atskirai, tarsi iš nieko (taip atskirai, nesiremdamas jau paskelbtais darbais, savo semiologiją yra pradėjęs Rolanas Barthes'as; atskirą fenomenologiją – Arvydas Šliogeris). Laisvesnius humanitarus veikia literatūros artimumas. Jei ne romano, tai nors esė. „Viskas yra literatūra“, – ištarta Algirdo Juliaus Greimo „Intelektualinės biografijos bandyme“.

Išėjusi iš disciplinuoto laiko ir disciplinuotos erdvės galėjau savęs klausti, kas dar lieka už *disciplinų* ir už *disciplinos*, kiek gali dirbti ir be rėmų, jau po *atsisveikinimo su ginklais*, su menkesniais ar stipresniais teoriniais paramščiais, kaip gali rasti iš pirmo žvilgsnio lyg ir nedisciplinuoto, labiau asmeninio darbo motyvacijos. Žinojau, kad svarbiausi dalykai imasi iš paties darbo, lyg ir savaime suprantama, iš to, kas iškyla, pasirodo patirties lauke. Svarbu gauti filologinio darbo impulsų ir iš kitų, atsiliepti į kitų, ypač studentų, doktorantų, norus, ketinimus. *Eiti kartu* – su tekstu, kurį skaitai, matai, suvoki, su auditorija, prieš kurią stovi, su bendraminčiais. Kurį laiką ir su tuo, kuris toliau eis atskirai. Labiau pasikliauti *sinergija* nei priešpriešinėmis laikysenomis. Kai mąstai sinergija, ir kvadrato kraštinės nebeatrodo tik esančios priešpriešiais, o ir viena kitą pratęsiančios, prasiųsiančios, viena į kitą pereinančios; jei brėži neatitraukdama rankos, tai matai, junti.

Neatitraukiant rankos – gal taip apie asmeninį rašymą; gal taip ir apie galimybę asmeninį atspalvį suteikti tam, kas iš esmės yra reglamentuota akademinio statuso, – paskaita, seminaras, kursas. Paskaitos, jų konspektai ne naujiena: pirmoji juos išleido Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė, taip ir pavadinusi, – „Lietuvių literatūros istorijos konspektas“ (1918).

„Asmeniniai kursai“ ne tik iš atskirų mąstymų, bet ir kitų dalyvavimų, balsų, atsiliepimų, iš buvimo bendrame fenomenologinių susitikimų lauke. Susitikimas – intensyvios patirties akimirksnis – pasirodo, prasiskleidžia, įtraukia, pritraukia. Gal čia ir būtų naujas žingsnelis: abipusis dalyvavimas, bent kaip siekinys. Nežinojau, kad kelis seminarus buvo įrašęs Giedrius Genys. Jis ir iššifravo fragmentus, įtarpas.

Ir skaitomi kursai, ir knyga – iš to, kas buvo ne sykį apvaikščiota, prie ko grįžinėta. Kartais nedaug ir teatnaujinta. Ir pati negalėčiau atsakyti, kodėl mano atskiro dėmesio palaukėje liko tiek daug gerų ir dabarties poetų. Liko nuošalėje ir apmąsty-

tų – neradau vietos Valdui Kukului, jo paskutinės lyrikos knygos yra išskirtinės. Bet nesiekta visumos, tad ir ne spragos. Tik akademinio darbo, apriboto valandomis, sutelktis – tam vienam kartui.

Svarbu, kad reikšmingų, jei apčiuopiamos reikšmės kontūrų lyg ir neturinčių susitikimų įvyktų ankstyvame žmogaus amžiuje, kai dar formuojasi, gyvai pulsuoja dvasinis imlumas, jo receptoriai. Ne mažiau svarbu ir kad susitikimai tęstųsi. Pirmiau susitikau su mokytojais, paskui ir su mokiniais. Ir tarp tų, ir tarp tų buvo ir yra man labai artimų, mokiausi iš vienu ir kitų. Žavėjau žmonėmis. Kartais ir dabar dar lyg kažkas tvyksteli – iš to, ką žmogus pasako, ko atsisako, kaip pasirenka. Palinkstu ton pusėn, noriu kažką suprasti, pasakyti, atsiliepti, susitikti mintimis.

Ir literatūra, pirmiausia prigimtinė, buvo ir liko nesibaigiančių susitikimų erdvėje. Nutoldavau ir vėl grįždavau. Pabaigdavau ir pradėdavau iš naujo. Dėstyti literatūrą universitete – dabar man kartais atrodo, kad tai neįmanoma. Ką dėstyti, ko reikauti iš studentų, jei visi mūsų supratimai, metodai, interpretacijos tik efemerija? Jei ir pasirodo kaip paskutinis žodis (toks man kadaise atrodė Emilis Staigeris, apskritai *interpretavimo menas*), o blykšta, menksta, nyksta. Bet pėdsakas lieka. Grįžti, grįžinėti pėdsakais. Ir vis dėlto – dėstyti, mokyti, mokytis. Nedėstyti prasmės, tik rodyti, kiek tai įmanoma, kelią į ją. Kelias į prasmę eina per literatūros *technė*. Literatūros mokymas yra ir mokymasis iš literatūros, kol galiausiai imi jausti lyg bendrą kultūros pulsavimą; gali apčiuopti pulsą ir iš sakinio, ritmo, intonacijos. Literatūros tyrimai, apmąstymai yra bendrosios humanistikos įvadas. Pasitikėti literatūra; ji pati atskleidžia kelius, kuriais galima eiti. Didieji literatūros metodai kaip ir kūriniai yra vienkartiniai. Arba kaip žmonės. „Kalba apie stilių“, Žoržo de Buffono pasakyta 1753 metais, įžengiant į Prancūzų akademiją, daugiau kaip šimtmetį buvo įtraukiama į prancūzų mokyklos programas; tos kalbos šaknis ne tik daugeliui žinoma aforistinė

ištartis, kad stilius – tai pats žmogus, bet ir gyvos mąstymo gijos, įsismelkiantis aštrumas; paveiki Buffono mintis, kad tie, kurie rašo taip, kaip kalba, net jei jie kalba labai gerai, rašo prastai. Ir „Asmeniniuose kursuose“ ta prieštara lieka: gal ir pasisekė pasakyti ką gyvesnio, bet bandant parašyti tai, kas kalbėta, sakinyse prastėjo, paviršėjo.

Visad daugiau abejočiau negu žinočiau. Gal ir dėl to palyginti daug svarsčiau rašydama, rašymu lyg ir aiškiau mąstydam. Dažniausiai kalbėjau iš to, ką rašiau, paskaitose turėjau prirašytų lapų (ir dėl viso pikto), bet kalbėjau ne tą patį. Iš parašyto straipsnio niekad nepasisekė paskaityti įmanomesnės paskaitos. Tai skirtingi žanrai. Kalbant reikia grįžti į pradžią, pradėti iš pradžių, prieš ištariant pirmąjį sakinį, pajusti kur ji yra, apčiuopti lyg kokį kūną. Grįžinėju ir dabar, bet grįžtu labiau ten, kur išvystu tai, ko anksčiau nemačiau, nepastebėjau. Didelė knyga apie Sigitą Gedą, o tik dabar pajutau kertinį jo rūpestį – seniausios poezijos (senųjų tikėjimo tekstų) iškeliamą ir išlaikomą religiją, poetinį religingumą, *stulpą*, prie kurio žmogaus pasaulyje viskas priišta. *Stulpininkas* buvo Sigitas; jei ir ne vienuolis, ne asketas, kaip sako enciklopedijos, o labiau metaforos prasme – iš stulpo jutimo, lyg kokios žemės ašies. Įkastas stulpas, ir viskas apie jį. Ašies problema – ji visur. Taip žvelgiant, „Anykščių šilėlis“ yra ir religinis kūrinys. Iš savo būsenų, patirčių aukštumo, intensyvumo, iš maldingumo gamtos stebuklo akivaizdoje. Pradžia, klausianti apie tikėjimą: „Kas jūsų grožei senobinei tiki?“ Tik tie, kas *tiki*, nujaučia pradžią. Baranausko galybė, anot Gedos, – kosminė pasaulėjautoj, kaip ir Čiurlionio, būseną, iš kurios rašoma, ne estetinė, o religinė – iki ekstazės. Bet neatskiriamai – ekstazė suima, kelia suimdama, sutelkdama vienin visa, kas patirta ir kas tą akimirką patiriama.

Jonas Strielkūnas yra jungties, ryšio poetas, konkrečiau – tarp Pauliaus Širvio ir Aido Marčėno, bendriau – tarp senųjų dainų, romansų ir modernios kūrybos. Vieną 2014 metų liepos pabaigos

dieną iš tiesų pajutau Jono frazės „Baisiai žemė gili“ metafizinį siaubą, kurio nuraminimui, apmaldymui ir rašoma poezija.

Geda poezijos linijas laužo, siunčia nerimastį, nerami jo siela.

Strielkūnas linijas tiesina, tildo būties siaubą, bet jo neuždengia.

Salomėja Nėris – ji priartėja iš visur; archetipinė lyrikė, troškusi amžinybės, o patekusi į aklo laiko girnas. Visos ideologijos kovoja dėl talentingųjų, juos medžioja, galiausiai ir sunaikina. Sunaikinta ir Salomėjos didžioji dalis gyvenimo, tad ir kūrybos. O turėjo galią, kitiems nepasiekiamą. Kaip apie tokius likimus galvoti? Kur atskaitos taškas? Iki šiol jo nerandame. Todėl vis sukame apie ją ratus. Kaip kas išmanome. Kaip pajėgiame.

Dvidalė ši knyga: pradedama *asmeniniu poezijos kursu*, sutelktu į atskirą žiūrėjimą-matymą, pasirinkimą, vardų ir klausimų sutelkimą. Sutelkimą iš to, kas visą laiką daryta, rašyta, bet tik vienam atskiram kartui – *paskaitoms, vienam semestru*. *Asmeninį poezijos kursą* 2013 metų pavasario semestrą skaičiau Lietuvos muzikos ir teatro akademijos studentams, būsimiems aktoriams ir režisieriams. Kursą inicijavo akademijos rektorius profesorius Zbignevas Ibelhauptas, aukšto lygio muzikas, tikintis, kad poezijos pažinimas svarbus ir kitų sričių menininkams. *Asmeninis* akcentas – supratau, kad rizikingas. Ar tikrai toks kurso pavadinimas – atsargiai pasiteiravo akademijos studijų skyriaus darbuotoja.

Paskaitas skaičiau Sluškų auditorijoje, nenorėjau dirbti moderniuose Kongresų rūmuose, man reikėjo šitos apleistos, bet gyvos vietos, norėjau ją pajauti. Pro atsilupusį tinką matėsi nykia žalia spalva, kalėjimų, kamerų spalva, *disciplinuoti* ir *bausti*, aidėjo Michelio Foucault studijos pavadinimas, jo paantraštė – *kalėjimo gimimas*. „Disciplina – rangų menas ir konfigūracijų transformavimo technika.“⁶⁶ Istorijos grimasos – statyti rūmus,

⁶⁶ Michel Foucault, *Disciplinuoti ir bausti*, Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 177.

rūmus su langais į Nerį, išreiškiančiais atvirumą, o pastatyti ir kalėjimą – uždara, įslaptintą kančios vietą. Visad žinojau, kad čia jaunas, dar gimnazistas, pokario metais buvo uždarytas mano bendrakursis Vytenis Grabauskas, kalbininkas, visą gyvenimą rašęs ir eilėraščius, išleidęs kelias poezijos knygas. Ir tokio pat amžiaus gimnazistas iš Šilalės, jaunos pokario rezistencijos dalyvis, iš labai seniai turiu ir jo eilėraščių. Žvelgdama pro trečio aukšto langą į Nerį, plukdančią lytis, iš kelių kartų prisiminiau Dalią Grinkevičiūtę, galvoju, kad ji davė savajai kultūrai rūsčią *naujojo sąmoningumo* pamoką, atvėrė nuogos dokumentinės prozos vagą. Ji išėjo iš baugios politinės disciplinos rėmų, išėjo už, liudijo šį išėjimą rašydama.

„Už disciplinų“ – antroji knygos dalis. Ji atsiskirdinėjo ir skaitant *asmeninį poezijos kursą*, visą laiką jaučiau kažką, kas liko, likosi už, kas buvo neapimama, neaprepiama. Gal būtų taip ir likę, bet paskambino doktorantė Akvilė Rėklaitytė (dar susitikom su ja universitete, dar aptarinėjom jos disertaciją apie Marcelijų Martinaitį) ir paklausė, ar nesutikčiau vesti seminaro doktorantams, gal ir vyresnių kursų studentams. Laisvą, neįpareigojantį, be atsiskaitymų. Pagalvojau (tą priminė Rita Tūtlytė, Darius Kuolys), kokie svarbūs kadaise buvo laisvieji Donato Saukos seminarai. Jų lygį pasiekti būtų sunku. Bet dar paraginta Mindaugo Kvietkausko, Brigitos Speičytės (jie buvo ir gerieji seminaro pagalbininkai) sutikau. Dirbome 2013–2014 mokslo metais. Pavadinimą pasakiau spontaniškai – už *disciplinų*. Išstartas pavadinimas tapo lyg koku principu, pagal jį reikėjo siūlyti seminaro programą, aišku, kitusią, kai reikėjo atsiliiepti į dalyvių poreikius, darbus, temas. Dėl persipinančių minčių, pasakytų ir nepasakytų, ir įvadas į abu kursus bendras. 2013–2014 metai yra ir minimų knygų, leidinių riba. Dar tebebuvo gyvas Donatas Sauka. Mirė Marcelijus Martinaitis.

Rengiant knygą, turiniai ir tekstai peržiūrėti, kai kas papildyta, išplėsta. Rizikinga, bet įdomu – studentų balsai, daugiau

iš būsimųjų teatro žmonių, kaip atsakinėjo, ką rinkosi, kaip vertino. *Atsiskaityti*, akademiniai užsiėmimai baigiasi *atsiskaitymu*. Neįveikiamas noras suskliausti – (atsi)skaityti, kad liktų gyvas ir *teksto skaitymas*. Būsimiems aktoriams ir režisieriams reikėjo formuluoti santykį su poezija, jo kitimą, pasirinkti autorius ir eilėraščius, juos ir viešai *skaityti*, aptarti. Jų kalbėjimą fiksavau tik mintyse, iš jų perrašiau, ką spėjau įsiminti. Negalėjau daug reikalauti. Norėjau tik, kad būsimieji teatro žmonės lyg *savaime* atsivertų poezijai, jaustų ją esant, galėtų ja pasiremti.

Kas iš tiesų vyko paskaitoje, kai ji ir dėl klausimų, reakcijų išklydavo iš numatyto tako, juolab seminare, kurio ir užduotis kurti dialogą, kalbėtis, negalėjo būti esmingiau perrašyta, dingo. Jei ir atsimenu vietą, kurioje kažkas buvo, atkurti nebegaliu. Ten liko ir kitų dalis, ne vien mano – ko ir kaip paklausė, ką atsakiau ir ko ne. Knygos tekstai plokštesni, be gyvų reakcijų, kartais ir be tūrio. Balsas, balsai, buvimas, dalyvavimas. Parašyta ar perrašyta paskaita tėra tik tekstas.

Pridedamos kelios *viešos paskaitos* – toks retesnis žanras, laisvesnis, asmeniškis. Tose paskaitose, skaitytose iš esmės tuo pat metu, kai dar laisvai dirbau ir auditorijose, daug kas atsiliepia, susisiekiama, atsišaukia. Su nuostaba matau, kaip daug Marcelijaus Martinaičio; labai jo pasigendu. Svarbumas ne tik iš to, apie ką atskirai, bet ir kas tekstuose, kalbėjimuose *išsisėja, persėda, įsigeria*.

Į laisvesnius humanistikos tekstus įsirašinėja gyvenimas: ką matai, girdi, ko klausaisi, kas iškyla kaip klausimas, į kurį reikia atskirai atsakyti, pavyzdžiui, kaip teisingai suvokti meno doktorantūrą, ar menininkas turi būti ir mokslininkas? Bet ir daugiau – iš pažiūros visai nereikšmingų dalykų, galinčių ir reikšmingai formuoti individualias prasmės struktūras, – *baltoji rožikė* ar *gudobelė*, susisiekiandčios ir su bendresnėmis kūrybos linijomis (Šatrijos Raganos, Marcelio Prousto).

Ar ši knyga nėra per siaura, kad galėtų tikėtis literatūra, ap-

skritai humanistika besidominčiųjų dėmesio? Galbūt, galbūt – bet yra ir kita pusė. Lyg atveriamos durys į akademinę auditoriją – įeikite, dalyvaukite, girdėkite kalbančiųjų balsus, kalbėkite, klauskite.

Dėl subjektyvumo; problema, jei jis nėra pakankamas, pakankamas kaip atsakomybė, kaip pasitikėjimas, kaip mąstymo ir vertinimo nuoseklumas. Kalbantysis, paskaitą skaitantis, seminarą vedantis *aš* nėra tik konkretus asmuo, o ir sutelktinė figūra, veikianti pagal kultūros įgaliojimus, kuriuos prisiima. Tik priminsiu man svarbią vokiečių poeto Gottfriedo Benno mintį, kad eilėraštis yra padaromas, padaromas iš žodžių; padaryti iš žodžių tai, kas būtų lyg daiktas (turėtų tūrį), vadinasi, jį sukurti. Žodžiais veikianti figūra yra sukurtinė. Ir palenkusi galvą prie popieriaus lapo, ir stovinti priešais auditoriją. Galima sakyti, kad tą figūrą, laikiną savo pačios instrumentą, kuriasi pati literatūra, platesne prasme – kultūra.

Literatūra nėra privati.

Bet gali būti asmeniška.

Taip galime kalbėti ir apie teatrą. Ką myli, myli asmeniškai, kaip *aš*, kaip asmuo. Dalia Grinkevičiūtė, keturiolikmetė su šeima išvežta į Sibirą, į tremties kelią pasiėmė Kaune matytų spektaklių programas, iš Laukuvos, mažo Žemaitijos bažnytkaimio, kur jau sugrįžusi dirbo gydytoja, važinėdavo į teatrą – ne tik į Vilnių, Kauną, Panevėžį, bet ir į Rygą, Maskvą. Pamatyti tai, kas stebuklo būdu gali įvykti tiktai scenoje, jai buvo būtina. Scenoje – neatskiriama nuo žodžio, nuo literatūros. Teatro žmonėms, artistams, tai ir ontologinis argumentas.

Pagrindinė scena yra gyvenimas.

Tą žinojo Viljamas Šekspyras.

Tą žino ir Aidas Marčėnas, lyg asmeniškai išgirdęs *vargšą Joriką* ir *karalių Lyrą*, *gyvenimo srauto*, poetinių vaidmenų kūrėjas.